

УДК [111.1+140.8]:101.3

DOI <https://doi.org/10.30970/PPS.2025.61.9>

ОСНОВНІ ПИТАННЯ ФІЛОСОФІЇ: АКТУАЛІЗАЦІЯ ТРАДИЦІЙНОЇ ПРОБЛЕМИ

Дмитро Леощенко

*КЗВО «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія»
Запорізької обласної ради,
кафедра соціально-гуманітарних дисциплін та мовної підготовки
вул. Наукового містечка, 59, 69017, м. Запоріжжя, Україна*

Актуальність проблеми основних питань філософії зумовлюється необхідністю забезпечення послідовності, логічності, а отже, і теоретичної оформленості філософських роздумів, без чого не існує філософії.

Зважаючи на те, що філософія є теоретичним світоглядом і вивчає теоретично оформлені світоглядні уявлення, то можна переконливо стверджувати, що основними питаннями філософії є такі, від відповіді на які залежить формування світогляду. Одним із таких питань традиційно є питання про визнання або заперечення об'єктивної матеріальності світу чи первинності духовної субстанції. Тим більше, що без вирішення цього питання втрачає сенс застосування таких усталених понять, як «матеріалізм», «ідеалізм» чи «дуалізм».

Не менш визначальне значення для формування світогляду має питання про співвідношення двох його складників – колективістського та індивідуалістичного, які завжди діалектично співіснують у структурі світогляду як на індивідуальному, так і на масовому рівнях.

Основний зміст світогляду «колективістського» типу можна визначити як усвідомлення індивідом себе не тільки частиною людської спільноти, але й невід'ємною складовою частиною світу як цілісної системи взаємопов'язаних явищ. Такий світогляд ґрунтується на свідомому самозреченні, жертвості і визнанні своєї зв'язаності не тільки з людською спільнотою, а й зі світом загалом. На противагу цьому, основу світогляду індивідуалістичного типу становить самоствердження, що, своєю чергою, зумовлює виокремлення себе як особливого явища із цілісної системи світу. Таким чином, домінування колективістського чи індивідуалістичного складників визначає докорінні відмінності світогляду по всіх його аспектах.

Зважаючи на те, що світоглядними факторами значною мірою зумовлюється процес формування і розвитку цивілізації, обґрунтовується теза про вирішальне значення домінування одного зі складників масового світогляду – «колективістського» або «індивідуалістичного». Саме цим визначаються відмінні риси, які притаманні суспільствам, що належать відповідно до «східного» або «західного» типів цивілізації.

Ключові слова: основне питання філософії, світогляд, субстанція, індивідуалізм, колективізм.

«Енциклопедія Сучасної України» зазначає, що поняття «основне питання філософії» використовують як в однині, так і в множині, а його формулювання необхідно розглядати відповідно до зміни парадигм у філософії [5]. Саме останнім, на наш погляд, зумовлено те, що в сучасних підручниках із філософії не завжди присутня окрема тема з подібною назвою. Можливо, це і було б доречним, якби взагалі не існувало таких питань.

Але ж протягом усієї своєї історії філософія ставила і прагнула дати відповіді на питання, які мають статус «вічних», тобто перманентно актуальних, оскільки відповіді на них обумовлюють систему узагальнених поглядів на світ і людину. Це підтверджують чимало прикладів, але звернемось для початку до авторитету Бертрана Рассела, який у

вступі до своєї «Історії західної філософії» стверджував: «Чи поділяється світ на дух і матерію, а коли так, то що таке дух і що таке матерія? Чи дух підпорядкований матерії, а чи він наділений якимись незалежними силами? Чи має всесвіт якусь єдність або якусь мету існування? Чи він розвивається до якоїсь визначеної форми? Чи закони природи справді існують, а чи ми віримо в них тільки з властивої нам любові до впорядкованості? Чи людина – це те, чим вона видається астрономові, тобто грудочка з засміченого вуглецю та води, яка безсило повзає по невеликій і незначущій планеті? А чи вона – те, чим видається Гамлетові? А може, вона – і те, й те водночас? <...> Чи справді існує така річ, як мудрість, а чи те, що здається мудрим, є тільки до краю витонченим безумством? <...> От вивчати ці питання, коли й не відповідати на них, – це і є справа філософії» [13, с. 5–6].

Відповідь на питання «Чому в сучасній навчальній (і не тільки) літературі обережно оминається проблема основних питань філософії?» міститься у феномені, який можна було б позначити як «тотальна відмова від “спадку” радянської доби». Тим більше, що у досить авторитетних джерелах недвозначно стверджується: «Основне питання філософії, термін філософії марксизму» [4, с. 169]. Цікавим є те, що в інших, не менш авторитетних, енциклопедичних виданнях визнається важливість основних питань філософії як граничних питань про існування і світ людини, але водночас наголошується на їхній неоднозначності, оскільки «для сучасного стану філософської думки України характерна розмаїтість принципів, бо майже кожен дослідник поєднує фрагменти різних вчень. З огляду на це, такий стан думки є не лише плюралістичним, а й еклектичним. Зрештою, це має і позитивний сенс, оскільки дозволяє засвоїти більший масив філософської культури, осмислити більше коло основних питань філософії» [3, с. 457].

Зрештою, річ не в тім, як називати ті питання, що становлять предмет філософії – головними, основними, першочерговими, значущими чи наріжними, а в тім, у чому полягає їхній зміст. Навряд чи можна заперечувати, що до таких належить питання про співвідношення матеріального та духовного, яке в онтологічному сенсі необхідно розуміти як визнання того, що з них (матеріальне чи духовне) є первинним (першоосновою, першопричиною всього, що існує). До речі, це підтверджується вже згадуваним твердженням Б. Рассела у тій його частині, де ставиться питання «Чи дух підпорядкований матерії, а чи він наділений якимись незалежними силами?».

У цьому ж зв'язку доцільно пригадати загальновідоме визначення Іммануїлом Кантом «найвищих цілей чистого розуму», що їх він сформулював у праці «Критика чистого розуму»: «Усі інтереси мого розуму... об'єднуються в наступних трьох питаннях: 1. *Що я можу знати?* 2. *Що я повинен чинити?* 3. *Чого я смію сподіватися?*» [7, с. 456]. Відповіді на ці питання суттєво залежать саме від вирішення питання про співвідношення матеріального та духовного.

Наприклад, відповідаючи на перше питання:

– Матеріалізм стверджує, що оскільки свідомість є похідною від матерії в силу первинності останньої, то свідомість існує за тими ж принципами і законами, що і матерія. Отже, ці закони доступні свідомості для пізнання у вигляді адекватного відображення об'єктивної реальності за допомогою відчуттів та розуму як вищого типу мисленнєвої діяльності.

– Різні напрями ідеалізму по-різному розглядають можливість пізнання. Об'єктивні ідеалісти хоч і визнають можливість пізнання світу, але ставлять пізнавальні здібності людини в залежність від якоїсь об'єктивної духовної субстанції. Суб'єктивний же ідеалізм, стверджуючи, що реально існує лише те, що сприймається чи мислиться, зводить пізнання до аналізу власних відчуттів і уявлень. А трансцендентальний ідеалізм, виходячи з кантів-

ської «речі в собі», стверджує, що світ пізнається людиною не такою, якою вона є сама по собі, а лише в тій формі, в якій він уявляється нам через наші відчуття та категорії розуму.

Так же само світоглядні уявлення про те, що повинна робити людина і на що вона може сподіватися, по-різному формуються залежно від визнання або заперечення об'єктивної матеріальності світу чи первинності духовної субстанції.

Значущість тих питань, які є для філософії основними (головними, першочерговими, наріжними і т. д.), власне і полягає в тому, що відповіді на них визначають розв'язання всіх інших проблем філософії. І такі питання повинні бути беззаперечно визнаними і чітко сформульованими. Інакше від розмірковувань не можна очікувати послідовності, логічності, а отже, і теоретичної оформленості, без чого не існує філософії. Так, спроби уникнути конкретності щодо питання про співвідношення матеріального та духовного виключають коректне застосування понять «матеріалізм» і «ідеалізм», що на практиці ускладнює, на нашу думку, послідовність викладу навчального матеріалу. Навіть вельми змістовному підручнику навряд чи піде на користь послідовність викладу, що наводиться нижче. Представники античної натурфілософії докласичного періоду традиційно характеризуються як матеріалісти: «перші філософи вбачали початок усього в матерії, вважаючи її тим, з чого все існуюче складається, з чого воно виходить, на що перетворюється» [16, с. 43]. Але зміст матеріалізму та ідеалізму як напрямів філософії пояснюється значно пізніше, у розділі «Онтологія» (підрозділ «Проблема об'єктивної реальності»): «Серед ранніх філософських тлумачень реальності була й матеріалістична. З цього погляду світ складається з якоїсь аморфної проточечовини, матерії, і вона суть об'єктивна реальність як така. Ця матеріальна основа не може бути знищена і ніколи не виникає, вона є завжди... Інша гілка міркувань про реальність веде до відмови від визнання матерії первинною основою... Позицію, згідно з якою реальністю є свідоме начало, а предмети життєвого світу – це образи в свідомості, називають *ідеалізмом*, який протиставляють матеріалізму» [16, с. 194–196]. Після чого автори змушені повернутися до тлумачення платонівської теорії ідей [16, с. 197], хоча про неї вже йшлося у розділі «Антична філософія» [16, с. 49]. При цьому ніде чітко не згадується про об'єктивний ідеалізм Платона, хоча це визнається вже згадуваними досить авторитетними виданнями:

– «У випадку схильності філософів вважати об'єктивно існуючими ідеї чи дух поза людською свідомістю йдеться про різновиди об'єктивного ідеалізму, найголовнішими представниками якого вважають Платона, Шеллінга, Гегеля та ін.» [8, с. 232].

– «Платон (427–347 до н. е.), класик античної філософії, учень Сократа, автор філософської системи об'єктивного ідеалізму...» [4, с. 176].

– «Представники об'єктивного ідеалізму (Платон, Августин Блаженний, Тома Аквінський, Г. В. Ф. Гегель та ін.) стверджували, що простір та час, існуючи об'єктивно, виступають виявами світового розуму, абсолютної ідеї тощо» [17, с. 130].

Стосовно останньої цитати примітним є те, що вище за структурою підручника, розглядаючи тему «Особливості та основні етапи світового історико-філософського процесу» [17, с. 24–45], автори взагалі не використовують типологізацію на кшталт «матеріалізм – ідеалізм» і, зокрема, не визначають філософію Платона як «об'єктивний ідеалізм». Виникають сумніви відносно того, чи можна коректно розв'язати такі тестові завдання, що пропонуються у підручнику (нижче курсив наш – Д. Л.): «Яке основне питання філософії?: а) питання про сенс людського буття; б) питання про відношення мислення до буття, духу до природи, *ідеального до матеріального*; в) проблема загальної структури світу; г) проблема методу наукового пізнання» [17, с. 22]. «Сократ увійшов в історію філософії як: а) проповідник морального образу життя; б) визначний *матеріаліст*; в) *суб'єктивний іде-*

аліст; г) послідовник софістів... Арістотель як філософ: а) є прихильником *матеріалізму*; б) продовжував та розвивав філософію Платона; в) виступав з критикою вчення софістів; г) допускав коливання між *матеріалізмом та ідеалізмом*» [17, с. 45].

При цьому виділені курсивом поняття попередньо у темах не розглядалися, а, що таке «ідеалізм» як «філософський напрям, протилежний матеріалізму у вирішенні *основного питання ув філософії*» [17, с. 307], пояснюється тільки у словнику термінів, наприкінці підручника. Там же згадуються об'єктивний і суб'єктивний різновиди ідеалізму, а ще нижче, згідно з абеткою, роз'яснюється, що таке «матеріалізм» [17, с. 345].

Як не дивно, трапляються і такі випадки, коли про матеріалізм чи ідеалізм не згадується навіть у «Термінологічному словнику» [12], хоча у «Переліку питань, що виносяться на екзамен» під номером 4 значиться «Основне питання філософії та шляхи його розв'язання». Але, на наш погляд, розглядаючи розвиток філософської думки, зовсім не згадувати про відношення мислення до буття не коректно хоча б з огляду на те, що це є проявом певної неповаги до історії філософії.

Визначитись із тим, які питання для філософії є наріжними, можна досить просто, якщо погодитися з тим, що філософія є теоретично оформленим світоглядом і вивчає теоретично оформлені світоглядні уявлення. У такому разі найбільш значущими для філософії є ті питання, відповіді на які визначають формування світогляду по всіх його аспектах. І таким є не тільки питання про співвідношення матеріального і духовного у субстанціональному розумінні.

Не меншу значущість має питання про співвідношення двох складників світогляду: колективістського та індивідуалістичного, які завжди діалектично співіснують у структурі світогляду як на індивідуальному, так і на масовому рівнях. А тому вирішення цього питання потрібно розуміти не як визнання того, який із цих складників є первинним (як у випадку матеріального та духовного), а як визначення того, який з них є домінуючим.

Неодмінна присутність у світогляді колективістських уявлень зумовлена тим, що людина є істотою суспільною і формується як особистість тільки в людському суспільстві. Але, з іншого боку, людина, як свідомо істота, просто не може не фіксувати індивідуальних особливостей, насамперед своїх і кожної окремої людини (зовнішня несхожість, відмінності у фізичних і розумових здібностях та ін.) – це є підставою для розвитку індивідуалізму. Отже, ці два складники завжди присутні у структурі світогляду, але домінує, як правило, один із них, і тому ми можемо говорити, що в кожному конкретному випадку ми маємо прояв або «колективістського» типу світогляду, або «індивідуалістичного» [10, с. 65].

Для правильного розуміння змісту зазначених світоглядних складників необхідно позбавитись традиційного спрощення, яке невинновато звучує поняття колективізму та індивідуалізму, відносячи їх до сфери суто суспільного буття і розглядаючи як його феномени в системі відносин «індивід – соціум». Більш доречним, на наше переконання, є розуміння колективізму та індивідуалізму в межах системи «людина – світ», коли вони виступають як світоглядні конструкції, що досить слушно стверджується китайською філософською традицією: «Людське суспільство як організм є частиною набагато ширшого організму, всесвіту... людина та суспільство... є встроєними у більш широку структуру всесвіту» [2, с. 81].

Якщо розглядати прояви індивідуалізму узагальнено, то їх можна характеризувати як самоствердження. На противагу цьому світогляд колективістського типу проявляється у самозреченні, жертвованості і, якщо можна так сказати, у «самозв'язаності». Останнє полягає у свідомому визнанні своєї залежності як частини цілісної системи, якою є світ у багатоманітності зв'язків його складників.

На наше переконання, домінуванням колективістського чи індивідуалістичного складників визначаються докорінні відмінності світогляду по всіх його аспектах. Для зручності розглянемо це у вигляді порівняльної таблиці (таблиця 1).

Таблиця 1

Характеристика світоглядних відмінностей по аспектах залежно від типу світогляду

аспекти світогляду	тип світогляду	
	колективізм	індивідуалізм
онтологічний	усвідомлення індивідом себе не тільки частиною людської спільноти (навіть при всіх своїх індивідуальних особливостях), але й складовою частиною світу як цілісної системи взаємопов'язаних явищ	усвідомлення людиною своєї особливості і неповторності, результатом чого є виокремлення себе як особливого явища із цілісної системи світу, який розглядається окремо як об'єкт свого активного впливу
аксіологічний	вищою цінністю є гармонійна єдність світу і неупущимість у жодному разі її порушення; повага до традицій попередніх поколінь і врахування інтересів наступних як колективістська солідарність-зв'язаність у часовій перспективі	власна особистість розглядається як особлива цінність, а пріоритет власних інтересів передбачає їх реалізацію у будь-який спосіб; будь-яке інше явище, в тому числі й інший такий же індивід, сприймається насамперед як засіб для досягнення головної мети – реалізації власних інтересів
праксеологічний	вкрай обережний, зважений характер діяльності індивіда, оскільки передбачає всебічний аналіз і оцінку наслідків будь-яких, навіть незначних, своїх дій для світу як складної системи, частиною якої є сам діючий суб'єкт	інтенсивна і наполеглива діяльність, спрямована на реалізацію власних інтересів, характеризується високим рівнем активності внаслідок якщо не повної відсутності, то принаймні дуже незначної кількості її обмежень

Суттєві відмінності колективістського та індивідуалістичного типів світогляду проявляються і в гносеологічному аспекті, оскільки пізнання – це особливий вид людської діяльності, а отже, багато в чому зумовлюється аксіологічними уявленнями. Саме тому для індивідуаліста пізнавальна діяльність спрямована на пошук додаткових засобів посилення свого впливу на світ з метою його підпорядкування собі: «...визначальною цінністю західного шляху буття є ідея і практика технічного оволодіння природою як об'єктом, що повинен підкоритися людині. Людина сприймається як щось однозначно більш високе, ніж природа. Саме це дає їй право змінювати природу для задоволення своїх наростаючих потреб» [18, с. 24]. Пізнавальним же ідеалом колективіста, виходячи з усвідомлення гармонійної єдності свого мікрокосму і макрокосму, є осягнення того, як цю гармонію підтримувати та вдосконалювати, жодним чином не порушуючи її.

Доречно зазначити, що співвідношенням колективістської та індивідуалістичної світоглядних компонент є детермінантою, яка зумовлює і відповіді на вже згадувані кантівські питання:

- «що я можу знати?» (гносеологічний аспект);
- «що я повинен чинити?» (праксеологічний аспект);
- «чого я смію сподіватися?» (аксіологічний аспект)»

– онтологічний аспект присутній у всіх трьох питаннях, оскільки І. Кант зрештою дійшов висновку, що всі три питання можна звести до одного: «що таке людина?».

Вагомим аргументом на користь значущості співвідношення колективістського та індивідуалістичного типів світогляду є методологічний потенціал цього питання особливо в царині соціальної філософії та філософії історії.

Той факт, що історична наука перебуває у кризовому стані впевнено констатується вже довгий час, починаючи приблизно з кінця 80-х років минулого століття. Особливо впевнено це робилося українськими дослідниками стосовно вітчизняної історіографії. І це не дивно, оскільки за умов системної соціальної трансформації, що набрала особливо стрімких обертів у 90-х роках, у кризовому стані перебувало все суспільство: «Криза сучасної історичної науки збіглася в часі з кардинальними політичними й соціально-економічними змінами в Україні» [14, с. 5]. Дивує і, навіть більше, розчаровує те, що, на жаль, не виправдалися надії на швидке подолання зазначеної кризи: «...кризові явища в науці – процес логічний і ніколи не можуть характеризуватися виключно від’ємними величинами і негативними оцінками. Криза будь-якої діючої системи є однією з фаз її поступальної ходи. Сподіватимемося на те, що кроки вітчизняної наукової еліти по шляху пізнання будуть дедалі впевненішими, а результати фундаментальних досліджень вагомішими» [14, с. 22].

Головну причину кризових явищ у царині сучасного суспільствознавства в цілому, і в дослідженні історії зокрема, більшість дослідників вбачають передусім у недосконалої існуючої методології [6; 9; 15]. Причому ця думка поділяється не тільки вітчизняними авторами. Наприклад, П. Берк, говорячи про сучасний етап розвитку історії, характеризує його як «час “кризи історичної свідомості” чи історичної методології» [1, с. 22]. Методологічна недосконалість розглядалася, своєю чергою, як методологічний вакуум, що утворився після відмови від марксистської парадигми зміни суспільно-економічних формацій, яка за радянських часів визнавалася єдиною правильною. Відповідно, негайним результатом була природна реакція: «Щоб здолати однобічність та гносеологічний монізм, історики висловились за методологічний плюралізм... в українській історичній науці» [6, с. 179].

Не претендуючи на винайдення якогось універсального методу історичного дослідження, ми пропонуємо, якщо це буде визнано доречним, урізноманітнити зазначений плюралізм доповненням-уточненням одного з існуючих підходів до розуміння історії. Тим більше, що «на сьогодні в українській історичній науці комплексно використовуються цивілізаційно-дискретний, культурологічний, полілінійний, стадіальний, формаційний підходи, оскільки лише у поєднанні вони здатні забезпечити цілісне уявлення про історичний розвиток людства» [6, с. 180].

В останній нашій публікації у даному шанованому виданні [11], у процесі розгляду проблеми цивілізаційної ідентифікації українського суспільства в контексті дихотомії «Схід – Захід» як дуальної моделі протиставлення цивілізацій східного та західного типів було обґрунтовано, що характерні відмінності зазначених цивілізаційних типів визначаються саме світоглядними особливостями: «об’єднуючою основою будь-якої цивілізації як соціально-історичної спільності макрорівня... є світогляд» [11, с. 123]. Там само зазначалося, що відмінності цивілізацій східного і західного типів зумовлюються насамперед співвідношенням двох складників світогляду: колективістського та індивідуалістичного. Задля переконливості цього твердження хотілося б навести висловлювання авторитетних дослідників як доповнення до тих, що вже використовувались у зазначеній публікації.

Авторитетний дослідник С. Гантінгтон, який є представником саме цивілізаційного підходу, впевнено відносить індивідуалізм до особливостей західної цивілізації: «Індивідуалізм залишається ознакою заходу серед цивілізацій XX століття... Знову і знову як західники, так і не-західники вказують на індивідуалізм як на головну ознаку заходу» [19, с. 71–72]. Інший, не менш авторитетний дослідник Г. Тріандіс у своєму

фундаментальному дослідженні «Індивідуалізм і колективізм» стверджує: «Індивідуалізм... зустрічається в основному в Європі і Північній Америці, хоча в деяких дописьменних суспільствах також спостерігається цей культурний синдром. Колективізм організований навколо центральної позиції колективу і зустрічається в більшості країн «ресшти» світу. Таким чином, ми зазвичай стикаємося з контрастом між «Заходом» та «іншими»» [21, с. 16].

Одним зі зразків світогляду східного типу беззаперечно вважається конфуціанство. У. Кім, який детально досліджує це філософсько-релігійне вчення, категорично трактує його як різновид колективізму: «Конфуціанський моралізм суворо обмежує індивідуальну свободу вибору навіть в областях, не пов'язаних з мораллю... Конфуціанство являє собою одну з версій колективізму» [20, с. 38–41].

Окрім наведених висловів, на користь доречності врахування співвідношення колективістського та індивідуалістичного типів світогляду у разі застосування цивілізаційного підходу свідчать численні приклади як із загальнолюдської історії, так і з історії конкретних суспільств. Але, саме з огляду на численність, їхній аналіз може бути предметом окремого дослідження. Ми ж на завершення можемо констатувати:

- якщо філософія є теоретично оформленим світоглядом і вивчає теоретично оформлені світоглядні уявлення, то можна переконливо стверджувати, що основними питаннями філософії є такі, від відповіді на які залежить формування світогляду;

- одним з основних питань філософії традиційно вважається питання про співвідношення матеріального та духовного, яке в онтологічному сенсі необхідно розуміти як визнання того, що з них (матеріальне чи духовне) є первинним (першоосновою, першопричиною всього, що існує);

- суттєву значущість має також вирішення питання про співвідношення двох складників світогляду – колективістського та індивідуалістичного – як визначення того, який з них є домінуючим.

Список використаної літератури

1. Берк П. Вступ. Нова історія: її минуле і майбутнє. *Нові підходи до історіописання* / за ред. Пітера Берка ; пер. з англ. 2-ге вид., випр. Київ : Ніка-Центр, 2010. С. 13–38. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Berk_Piter/Novi_pidkhody_do_istoriopysannia.pdf (дата звернення: 17.07.2025).
2. Білецький І. П. Логіка Конфуціанського дискурсу та філософія Імануїла Канта в контексті сучасності. *Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. Серія «Теорія культури та філософія науки»*. 2019. № 59. С. 79–84.
3. Булатов М. Основні питання філософії. *Філософський енциклопедичний словник* / НАН України, Ін-т філософії імені Г.С. Сковороди; редкол.: В. І. Шинкарук (голова) та ін. Київ : Абрис, 2002. С. 457.
4. Велика українська енциклопедія. Тематичний словник гасел з напрямку «Філософські науки» (філософія, логіка, етика, естетика) / укладачі: А. В. Арістова, І. В. Шліхта; за заг. ред. д. і. н., проф. А. М. Киридон. Київ : Державна наукова установа «Енциклопедичне видавництво», 2019. 256 с.
5. Основні питання філософії. *Енциклопедія Сучасної України*. URL: <https://esu.com.ua/article-76983> (дата звернення: 10.07.2025).
6. Зякун А. Українська історична наука: вибір історіософської парадигми. *Світогляд – Філософія – Релігія* : збірник наукових праць. 2016. Вип. 11. С. 177–181. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/83059/1/Ziakun_historiosophy.pdf (дата звернення: 10.07.2025).

7. Кант І. Критика чистого розуму / пер. з нім. та приміт. І. Бурковського. Київ : Юніверс, 2000. 504 с.
8. Катусенко С. Ідеалізм. *Філософський енциклопедичний словник* / НАН України, Ін-т філософії імені Г.С. Сковороди; редкол.: В. І. Шинкарук (голова) та ін. Київ : Абрис, 2002. С. 232.
9. Космина В. Г. Методологія історії: етапи становлення та невирішені проблеми. *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*. 2012. Вип. XXXII. С. 55–62.
10. Леощенко Д. І. Тип світогляду як критерій цивілізаційної приналежності. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. 2020. № 13 (93). С. 63–65.
11. Леощенко Д. І. Україна в сучасній системі цивілізацій: проблема цивілізаційної ідентифікації. *Вісник Львівського університету. Серія «Філософсько-політологічні студії»*. 2025. № 58. С. 120–126.
12. Методичні рекомендації до виконання самостійної роботи з навчальної дисципліни «Філософія» (для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти денної форми навчання всіх спеціальностей) / Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О.М. Бекетова ; уклад. Л. О. Радіонова. Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2025. 40 с. URL: <https://eprints.kname.edu.ua/67795/1/2025%20430%D0%9C%20%D0%A0%D0%B5%D0%BF%D0%BE%D0%B7.%20%D0%A0%D0%B0%D0%B4%D1%96%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0%20%D0%9B.%20%D0%9E%2B.pdf> (дата звернення: 10.07.2025).
13. Рассел Б. Історія західної філософії / пер. з англ. Ю. Лісняк, П. Таращук. Київ : Основи, 1995. 759 с.
14. Реєнт О. П. Сучасна історична наука в Україні: шляхи поступу. *Український історичний журнал*. 1999. № 3. С. 3–22.
15. Сухий О. Сучасна історична наука в Україні: візії та напрями. Україна – Європа – Світ. *Міжнародний збірник наукових праць. Серія «Історія, міжнародні відносини»*. 2012. Вип. 10. С. 24–34.
16. Філософія : навчальний посібник / Ю. М. Вільчинський, Л. В. Северин-Мрачківська, О. Б. Гаєвська та ін. Київ : КНЕУ, 2019. 368 с. URL: https://duikt.edu.ua/uploads/1_2045_20716851.pdf (дата звернення: 10.07.2025).
17. Філософія : підручник / Бліхар В. С та ін. 2-ге вид., перероб. та доп. Ужгород : Вид-во УжНУ «Говерла», 2021. 440 с. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/4251/1/%D0%91%D0%BB%D1%96%D1%85%D0%B0%20%D0%A4%D1%96%D0%B%D0%BE%D1%81%D0%BE%D1%84%D1%96%D1%8F%20%D0%B-F%D1%96%D0%B4%D1%80%D1%83%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%BA.pdf> (дата звернення: 10.07.2025).
18. Хамітов Н., Гармаш Л., Крилова С. Історія філософії: проблема людини та її меж. Вступ до філософської антропології як метаантропології : навчальний посібник зі словником. Київ : КНТ, 2016. 396 с.
19. Huntington Samuel. The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order. New York: Simon & Schuster, Rockefeller Center, 1996. 369 p. URL: <https://msuweb.montclair.edu/~lebelp/1993SamuelPHuntingtonTheClashOfCivilizationsAndTheRemakingofWorldOrder.pdf> (дата звернення: 21.07.2025).
20. Kim Uichol. Individualism and Collectivism: A Psychological, Cultural and Ecological Analysis. *NIAS (Nordic Institute of Asian Studies) Reports*. 1995. № 21. 75 p. URL: https://www.researchgate.net/publication/284156623_Individualism_and_collectivism_Psychological_cultural_and_ecological_analysis (дата звернення: 21.07.2025).

21. Triandis Harry. Individualism and Collectivism. New York, London : Taylor & Francis Group, 1995. 258 p. URL: <https://books.google.com.ua/books?id=dXNgDwAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=uk#v=onepage&q&f=false> (дата звернення: 21.07.2025).

BASIC ISSUES OF PHILOSOPHY: ACTUALIZATION OF THE TRADITIONAL PROBLEM

Dmytro Leoshchenko

*Municipal Institution of Higher Education «Khortytsia National Educational and Rehabilitational Academy» of Zaporizhzhia Regional Council,
Department of Social Sciences and Humanities and Language Training
Naukove Mistechko str., 59, 69017, Zaporizhzhia, Ukraine*

The article discusses the problem of the philosophy's basic issues. The relevance of this problem is conditioned by the need to ensure consistency, logic and the theoretical formality of philosophical reflections, without which philosophy does not exist.

Philosophy is a theoretical worldview and studies theoretically formulated worldviews. Therefore, it can be convincingly argued that the key issues of philosophy are those on which the formation of a worldview depends. One of these questions is traditionally the question about the primacy of matter or spirit. Moreover, without solving this issue, the use of such well-established concepts as "materialism", "idealism" or "dualism" loses its meaning.

No less crucial for the formation of a worldview is the question of the relationship between its two components: collectivist and individualistic. These components always dialectically coexist in the structure of the worldview both on the individual and on the mass levels.

The main content of the «collectivist» worldview can be defined as the individual's understanding of himself not only as part of the human community, but also as an integral part of the world as integral system of interrelated phenomena. This worldview is based on conscious self-denial, sacrifice, and recognition of self-connection not only to the human community, but also to the world as a whole. In contrast, the basis of the individualistic type of worldview is self-affirmation, which, in turn, determines the isolation of oneself as a special phenomenon from the holistic system of the world. Thus, the dominance of the collectivist or individualist components determines the fundamental differences in the worldview in all its aspects.

Considering that the process of formation and development of civilization is largely determined by worldview's factors, the thesis is substantiated about the decisive importance of the dominance of one from the components of the mass worldview – "collectivist" or "individualistic". This is what determines the distinctive features that are inherent in societies belonging to the "Eastern" or "Western" types of civilizations, respectively.

Key words: basic question of philosophy, worldview, substance, individualism, collectivism.